

Végül az izgató és mérges szerek közül, melyek akár poralakban, akár feloldva alkalmazhatók, megemlíttjük a timsót, a boraxot, borsot, arzénvegyületeket, maró szublimátumot stb.

A leghatásosabb s legczélyszerűbb, mert sem a könyv kötésére, sem papirosára kártékonyan nem hat, de a lárvákat s kifejlett rovarokat egyaránt elpusztítja a széndiszulfid. A könyveket horganyozott bádoglemezekből készült, légmentesen záródó dobozba tesszük, melynek felső részén a széndiszulfid számára kis tartó van erősítve. A könyveket mintegy 36 óráig hagyjuk a dobozban, a mi elég arra, hogy az összes romboló elemek kipusztíttassanak belőlük. A széndiszulfid egyetlen hátránya, hogy gőze mérges és gyulékony, miért is kezelése sok óvatosságot igényel.

Egyes könyvtárnokok állítása szerint a könyvekre kártékony rovarok elterjedése a modern könyvtárakban, melyek száraz, világos és szellős termekből állanak s melyeknek berendezése jobbára fémből és kemény fából áll, sokkal nehezebb, mint a régi könyvesházakban, melyek jobbára nyirkos, sötét szobákban kaptak helyet s korhadózó, puhafa állványokon porladoznak. Ebben van némi igazság. Csakhogy ez optimisták elfelejtik, hogy viszont a modern könyvgyűjteményeknek is van egy óriási veszedelmük s ez a mai papiros minősége. A modern papir nagyrészt farostokból készül, a minek folytán nemcsak hogy könnyen málik, hanem a rovarok és lárvák kész prédája. Azért szerző azt tanácsolja a gyárosoknak, hogy keverjenek a papírpéphez valamely mérges szubsztanciát, minő az arzénsav vagy a szublimát oldat, de csak oly mennyiségben, hogy a papir sejtjeinek kárára ne válják. A bőr megvédésére viszont azt tanácsolja, hogy cserzéséhez tölgyhánccs helyett krómsókat vagy szumak-kivonatot használjanak a timárok. Végül a könyvkötéshez szükséges enyvet és keményítő csirízt szintén valamely mérges növénykivonattal kell keverni, ha minden oldalról föl akarjuk vértetni könyveinket az apró ellenségek gyilkos támadása ellen. —s. —l.

A pannonhalmi oklevél hiteléhez.

A pannonhalmi alapítólevél kérdéséhez kívánok hozzászólni azon fejtegetés kapcsán, a mely a Könyvszemle utolsó számában a pannonhalmi rendtörténet három kötetét jóakarattal bár, de csak futólagosan ismerteti, s iparkodik igazolni azok véleményét, a kik a pannonhalmi »kiváltságlevelet« hamisnak tartják.

A polemikáról általában nem sokat tartok; mert végük rendesen az, hogy a vitatkozók mindegyike megmarad a maga eredeti álláspontján, az olvasók nagyobb része pedig könnyen megnyugszik az ügyesen hangzó utolsó szó hatása alatt. Még szerencse, ha személyeskedésekbe nem fulad bele az ily vitatko-

zás, a mely azt a fogást sem veti meg, hogy addig-addig kocz-káztatja merész támadásait, míg csak — a hazardjátékoshoz hasonlóan — magának nem biztosítja az utolsó szó sikerét.

Ily hatásokra én nem pályázom, ilyenek ellenében álláspontomat nem is védem. De appellálok azon olvasókra, a kik ráérnek és szeretnek olvasmányaik fölött gondolkozni, s mérlegelni tudják a merész szavak mögött rejlő érvelés súlyát.

A pannonhalmi alapítólevél kérdése eddig így áll. Fejérpatakynak 1878-ban megjelent nagy diplomatikai tanulmánya ma is klasszikus becsű, s alig van állítása, a melyet módosítanunk kellene, és sok bizonyítékából alig egy-két hamis oklevélből vett érvet ejthetünk el. Ezen komoly, rendületlen alapon mondotta ki Pauler azon meggyőződését, hogy Fejérpatakynak művével a kérdés körülbelül eldőlt, az alapítólevél hitelessége igazolva van teljesen a modern tudomány magaslatán álló eszközökkel. Tizenhárom évvel utóbb Karácsonyi is meghajolt a levél hitelessége előtt, csak nevét és utóiratát kifogásolta a hitelesnek vélt pécsváradi alapítólevél és egy 1137. évi levél alapján. Ez az érvelés megváltoztatta Pauler meggyőződését s egy vitatkozás hevében Karácsonyi ellen fordította saját érveit és megtagadta az egész alapítólevél hitelességét. Hozzájárult Baróti pecsétvizsgálata. Végre Pauler összegezte »kisebb« nehézségeit és Karácsonyi igazat adott neki.

Két ily tekintély szava után Fejérpatakynak hiába tartotta fönn álláspontját, mert ott állott a két nagy akadály: a pécsváradi és az 1137. évi pannonhalmi levél. Megvizsgáltam e leveleket s — mint egy szaktudós kifejezte — »frappáns« bizonyítékok döntötték meg ezen oklevelek hitelességét. Még könnyebb volt elhárítani a »kisebb« nehézségeket.

Mi volna ebből a természetes következmény? Az, hogy térjünk vissza a Fejérpatakytól megállapított klasszikus eredményhez. De miután a főtekintély — fájdalom — meghalt, s a másik kiválóság egyszerűen fönntartja Pauler nyomán támadt második álláspontját: a solo-énekesek elhallgatván, a chorus éneklie a refraint s a kisebb szerzők ujakként frissítgetik föl a régi reminiscentiákat.

Szó nélkül hallgatom két év óta a dilettáns ötleteket; de most egy érdemes nyelvtörténet-tudósunk emeli föl szavát megint csak a pannonhalmi alapítólevél ellen. Nem sokat remélek a polemiciától, de nem akarok struczmadár lenni, mely homokba dugja fejét az üldözők előtt.

Rövid akarok lenni, de nem homályos.

Tudja-e Melich ur, hogy privilegium, kiváltságlevél igen sok van Pannonhalmán s általában a középkori oklevelek közt? A függő pecsétes levelek nevök szerint privilegiumok. Elismeri-e, hogy a pécsváradi alapítólevél hamis, tehát a pannonhalmi levél-

nek nem kell ehhez hasonlónak lennie, ha igazi alapítólevél akar lenni? Nevezhetjük-e alapító levélnek az oly kiváltság- és birtokadományozó levelet, a melyet az alapítás befejeztekor, a templom első fölszentelésén ünnepélyesen felolvassanak? A sok pannonhalmi kiváltságlevél közt bizonyára jogosan nevezzük alapítólevélnek az 1001-ik évit.

Baróti pecsétvizsgálatával a pannonhalmi alapítólevél hitelessége annyira nincs eldöntve, hogy most, az én hozzászólásom után is, amaz alapítólevél pecsétje újra igen gondos tanulmány tárgya. És ha ez kedvezőtlen eredményre vezetne is, a szakemberek példákkal igazolhatják, hogy ez még nem döntené el az oklevél hitelességének kérdését.

Röviden végezhetek Melich ur módszerével is. E módszernek alapelve, hogy a magyar királyság első két századában a latin helyesírás vaskövetkezetességű. Meglehetősen ismerem a tatárjárás előtti okleveleket és óvást emelek a tudomány nevében ily féle alapelvek ellen. Épen mostanában foglalkoztam tüzetesen az 1211. évi tihanyi nagy nép- és birtokösszeírással. Ebben több mint 2000 tulajdonnév van, s ez az oklevél két, teljesen egyidős oklevél-lepedőn maradt ránk. Egyik a fogalmazvány törlésekkel és betoldásokkal, a másik szépen letisztázott és teljes formaszerepességgel, pecséttel stb. hitelesített példánya, az igazi eredeti oklevél. És e két oklevél helyesírása közt, a mely tökéletesen egy időben készült, nem kevesebb mint 400 eltérést találtam. Sőt ugyanazon oklevélben belül is ugyan azon névnek kiírásában egészen ellenkező helyesírási elv érvényesül. És ez elég természetes, mert hiszen semmiféle iskolázottságnak sem sikerült még az embereket tökéletesen azonos helyesírásra szoktatni és kényszeríteni. És vajjon miért akar Melich ur a XI. században teljesen egyöntetű helyesírást föltételezni? Megmondom: mert csak három, kétségtelenül hiteles oklevelet fogad el, a melyek közül kettő rövid, s mind a három a XI. század második feléből való (1055, 1079, 1095?). E három oklevélben csupán néhány szó fordul elő közösen, a helyesírásnak néhány esete egyezik; de elismeri, hogy van kivétel is, és hogy Cseh- vagy Olaszországban olyformán írtak akkor, mint a pannonhalmi levélben látjuk; hangoztatja, hogy ezt a levelet idegen ember írta; és mégis Melich ur pálczát tör a pannonhalmi alapítólevél hitelessége fölött, jöllehet ama levél dátuma szerint épen félszázaddal előzte meg írásával a biztos alapul felvett 1055--1095. évi leveleket.

Melich ur tehát néhány adat alapján oly szigorú inductiót végez, oly biztos nyelvtörvényt alkot, a mely tulajdonképen egyetlen oklevélben sem érvényesül következetesen, s a mely még kevésbé követelhető egy félszázaddal korábbi idegen fogalmazótól és másolótól.

Ha Melich ur jobban ismerné a pannonhalmi alapítólevél irodalmát, nem melegített volna föl ujakként rég letargyalt ellenvetéseket, a melyek sokkal inkább bizonyítják ezen oklevél primitív, kezdetleges, régi voltát, mint késői hamisított voltát. Épen régisége mellett szólnak az aecclesie, a Michahel, a curtis, a libra auri. Csak nem tagadja Melich ur, hogy Szent István korában ismerték, kivált külföldiek, az Ungari nevet? A fejletlen kancelláriai stílusra s egyszersmind régiségére vall az az ingadozás is, a melyet Melich ur ellenmondásoknak minősít és a pannonhalmi Szent László-féle összeírás hitelességének rovására aknáz ki, hogy t. i. a király az oklevélben hol egyes, hol többes számban szól.

Én a pannonhalmi alapítólevelet nem ügyvédként, hanem tudományos meggyőződésemmel teljes erejével védem a hamisság vádjá ellen, nem kegyeletből, hanem az igazság hitével, annál inkább, mert ismerek elég hamis oklevelet, a melyeknek kritikáimai egyáltalán nem illenek rá a pannonhalmi alapítólevélre.

Dr. Erdélyi László.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXVIII. évfolyamának 1. füzetében** (1904 január) *Simai* Ödön Gyöngyösi Kemény Jánosának a M. Nemz. Múzeumban őrzött kéziratát ismerteti. — A **3-ik füzetben** (1904 márczius) *Bayer* József »Hamlet és Romeo és Julia meséje a magyar ponyván« című dolgozata olvasható, mely végső soraiban a ponyva termékek gondos összegyűjtésének fontosságát fejtegeti.

Az **Erdélyi Múzeum XXI. kötetének 1. füzetében** (1904 január 15) *Lukinich* Imre Bethlen Elek erdélyi főúr könyvtárát ismerteti az 1683-ból fennmaradt katalogus alapján. — A **3. füzetben** (1904 márczius 15) *Szádeczky* Lajos az erdélyi múzeumegylet keletkezésére vonatkozó adatokat foglalja össze.

A **Grafikai Szemle XIV. évfolyamának 2. és 3. számaiban** (1904 február és márczius) *Pierre Morteau* tanulmánya olvasható a középkori írástudókról és könyvtárakról László Dezső fordításában.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények XIV. évfolyamának 1. füzeté** a következő tartalommal jelent meg: Dr. *Dézi* Lajos, A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól. — *Császár* Elemér, A deákos iskola (I. közl.) — *Loósz* István, Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forrásához (I. közl.) — **A d a t t á r:** *Balkányi* Kálmán, Ifj. Péczeli József levelezése íróbarátaival (I. közl.) — *Baros* Gyula, Radványi verseskönyvek (III. közl.) — *Kemény*